

ZASTAVOVÁNÍ ČINNOSTI POROTNÍCH SOUDŮ V 80. LETECH XIX. STOLETÍ V RAKOUSKU

(Příspěvek k dějinám soudní persekuce dělnické třídy)

ПРИОСТАНОВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУДОВ ПРИСЯЖНЫХ
ЗАСЕДАТЕЛЕЙ В 80—Х ГОДАХ XIX. ВЕКА В АВСТРИИ
(К истории судебного преследования рабочего класса)

DIE EINSTELLUNG DER TÄTIGKEIT DER SCHWURGERICHTE
IN OESTERREICH IN DEN ACHTZIGER JAHREN DES XIX. Jhdts
(Ein Beitrag zur Geschichte der Gerichtspersekution der Arbeiterklasse)

KAREL MALÝ

Důsledná demokratisace soudnictví v socialistických zemích, ve kterých byla účast tzv. laického živlu postavena na skutečně lidový základ a která skoncovala jak s omezeními formálními (censy při výběru porotců), tak faktickými (omezení věcné příslušnosti porotních soudů), typickými pro buržoazní justici, postavila před právní vědu a zvláště před právní historii úkol přezkoumat historickou úlohu porotních soudů. Řešení tohoto úkolu je o to naléhavější, že poroty a jejich úloha v soudním řízení byla a vlastně ještě i dnes je buržoazní právní vědou, zvláště anglosaské oblasti, vyzvedávána jako vrchol demokratisace soudnictví, přičemž ovšem i buržoazní názory na porotu prošly spletitým vývojem: od programového požadování jejich zavedení v počátcích buržoazních revolucí, k jejich omezování a odmítání v období imperialismu až po nahrazení buržoazně-demokratických forem soudnictví otevřenou fašistickou diktaturou.

Tato stať si klade za cíl konkrétní historický rozbor jednoho z charakteristických rysů vývoje porotních soudů v Rakousku, jejich omezování a zastavování za situace, kdy vláda potřebovala zostrit soudní represálie namířené proti organizovanému politickému hnutí proletariátu.

I.

Bez ohledu na pozdější vývoj buržoazního soudnictví a na pozdější osudy porotních soudů, je nespornou historickou skutečností, že účast laického živlu při výkonu soudnictví znamenala v raném období nástupu buržoazie k politické moci zcela nepochybně prvek pokrokový,¹⁾ prolamující feudální

¹⁾ V. VANĚČEK, Dějiny státu a práva v Československu, Praha 1964, str. 444: „Nesporně bylo pokrokem, když tento druh soudů byl r. 1849 poprvé nakrátko zaveden i v habsburské monarchii. Ještě r. 1867, kdy Rakousko poroty podruhé zavedlo, bylo možné spatřovat v této instituci mnoho dobrého... avšak je jasné, že ve skutečnosti nebyly u nás lidovými ani soudy porotní.“

představy o soudci-úředníku vrchnosti, který musí chtít nechtít provádět její vůli. Není také náhodou, že poroty od samého začátku byly i v Rakousku chápány jako instituce politická, a to jak svým významem faktickým při výkonu soudní moci, tak i jako programového požadavku nastupující buržoazie. Proto se také shledáváme s požadavkem zavedení porotních soudů podle francouzského vzoru již v revolučním roce 1848. Poroty²⁾ byly také dubnovou ústavou slíbeny a skutečně pak zavedeny pro tiskové delikty, jejichž politický charakter byl v tomto období mimo všechnu pochybnost. Ústavou březnovou bylo pak proklamováno zavedení porot pro delikty politické, tiskové a těžké zločiny. V této podobě zaváděl poroty také trestní řád z r. 1850, avšak poroty byly záhy zrušeny, resp. jejich činnost zastavena, znovu z důvodů politických, jako projev krajní reakce proti revolučnímu hnutí. Teprve po pádu bachovského absolutismu a po obnovení ústavnosti zaváděla znovu porotní soudy ústava prosincová v r. 1867, a to pro delikty tiskové, politické a těžké. Ustanovení ústavy bylo pak provedeno trestním řádem z 23. V. 1873, čl. VI.

Jestliže tedy úlohu porot pro počáteční období buržoazní revoluce a období bezprostředně následující je třeba hodnotit kladně,³⁾ je tomu v dalším vývoji buržoazního státu s institucí porot právě naopak.

Poburžoaznění rakouského právního řádu, které přineslo zavedení porot, přineslo automaticky i prostředky k jejich omezování.

Vývoj omezování porotních soudů, stejně jako ostatních demokratických svobod, byl v Rakousku věrným obrazem váhavé realizace hlavních postulátů buržoazie. Každý krok k jejich realizaci musel být zároveň vykupován opatřením k jejich faktickému omezení či odbourání v případě potřeby. Tak byl na základě § 14 zák. č. 141/1867 ř. z. přijat zákon č. 120/1873 o zastavování činnosti porotních soudů, stejně jako zákon č. 66/1869 o omezování základních občanských práv. Typické pro tento vývoj je, že tato omezování byla namířena především proti buržoaznímu národnostnímu hnutí v rakouské monarchii, konkrétně pak proti české buržoazii. Stejně typický je však fakt, že při nejbližší příležitosti se ostří těchto opatření obrátilo proti dělnické třídě. Jakmile se totiž buržoazie dostala do rozporů s proletariátem, které nabyly hrozivých rozměrů, jakmile třídní boj přerostl v otevřenou třídní válku a na pořad dne se dostal boj proti organizovanému hnutí dělnické třídy, tu se buržoazii stávají i její problematické, demokratické záruky občanských svobod nepohodlnými a snaží se o jejich odstranění, resp. o vytvoření takových právních možností, které by

²⁾ K vývoji porot v Rakousku srov. zvl. FR. STORCH, Řízení trestní rakouské, Praha 1887, str. 115 a 116, str. 170—174. V poznámkách je uvedena i podrobná další literatura.

³⁾ V tomto smyslu se kladně vyjadřuje o porotách i LENIN ve své glose k mezinárodnímu sjezdu soudců, Spisy 18, str. 302—304.

vládě nesvazovaly ruce při potlačování dělnického hnutí.⁴⁾ Tento zákonitý vývoj můžeme dobře pozorovat nejen v poměrech rakouských, — našli bychom jej stejně ve Francii, Anglii, nebo Německu. Avšak pro Rakousko je charakteristický masový rozvoj dělnického hnutí za podmínek ostrého konkurenčního boje uvnitř vládnoucích vrstev, násobený ještě i bojem nacionálním. Právě tyto skutečnosti vyvolaly záhy opatření fakticky odbourávající porotní soudnictví při politických procesech, kdy obžalovaní byli příslušníky dělnické třídy.

Omezení činnosti porotních soudů bylo založeno na znění zákona č. 120/1873 ř. z.⁵⁾, podle kterého za určitých podmínek — zákon v § 1 praví — „k zajištění nestranného a nezávislého právního rozhodování“ — mohla být činnost porot zastavena. Provedení tohoto opatření nejdéle na dobu jednoho roku a pro určité území, příslušelo vládě, která si však před provedením takového opatření měla vyžádat vyjádření Nejvyššího soudu a předložit svá opatření ke schválení sněmovnám. V případě, že by se ně-

⁴⁾ Tento proces, který probíhal analogicky s malými jen obměnami ve všech imperialistických státech, výstižně charakterisoval s přihlédnutím k německým poměrům na počátku 20. století Lenin: „Místo epochy využívání buržoazní zákonosti, vytvořené buržoazií, přichází epocha obrovských revolučních bitev, přičemž tyto bitvy budou v podstatě znamenat rozmetání veškeré buržoazní zákonosti, celého buržoazního řádu, a formálně musí začít (a začínají) rozpačitými snahami buržoazie zbavit se zákonosti, kterou sama vytvořila a která se pro ni stala nesnesitelnou“. Dva světy, Spisy 16, str. 320.

⁵⁾ Zákon ze dne 23. května 1873 č. 120 ř. z. o dočasném zastavení soudů porotních: „S přivolením obou sněmoven rady říšské vidí se Mi na doplněnou čl. 11. základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 č. 144 ř. z. o moci soudcovské naříditi toto:

§ 1. Působnost soudů porotních může v příčině všech jim příslušejících trestních skutků nebo některých jich druhů na čas, a to nejdéle na dobu jednoho roku pro určité území býti zastavena, vyskytly-li se tam skutečnosti, jež to činí nutným k zajištění nestranného a nezávislého právního rozhodování.

Zastavení nastane v každém jednotlivém případě po vyslyšení nejvyššího soudu nařízením veškerého ministerstva za jeho zodpovědnosti.

Vláda jest povinna nařízení toto, vyložit jeho příčiny, oběma sněmovnám rady říšské, je-li shromážděna, ihned, jinak bezprostředně po jejím sejití se předložit a nařízení ono ihned zrušiti, jakmile toho jedna ze sněmoven žádá.

Byla-li v některém území působnost porotních soudů nařízením zastavena, nemůže v něm zastavení touto cestou nařízené býti ani prodlouženo ani před nejbližším zahájením sezení rady říšské obnoveno.

§ 2. Jak zastavení působnosti soudů porotních, tak i zrušení jeho vyhlásí se v říšském zákoníku.

§ 3. Opatření v § 1 zmíněné má ten účinek, že hlavní přelíčení pro trestní skutky, předmět jeho tvořící a opravné prostředky proti rozsudkům v příčině té vydaným, řídí se dle předpisů, které platí stran zločinů před soudy porotní nenáležejících. Jedná-li se o zločin, na který jest trest smrti, nebo více nežli pětiletý žalář, odbývá se hlavní přelíčení před šesti soudci, z nichž jeden předsedá; při rovnosti hlasů rozhoduje mínění obžalovanému příznivější.

§ 4. Na trestní věci, ohledně jichž v den vyhlášení nařízení v § 1. zmíněného a hlavní přelíčení před soudem porotním již se odbylo aneb aspoň se počalo, lze ustanovení § 3 užiti jen potud, pokud hlavní přelíčení má býti opakováno. Spory trestní, v nichž hlavní přelíčení již bylo odbyto, anebo aspoň se počalo v den, kdy zastavení soudů porotních bylo zrušeno, skončí se způsobem v § 3 naznačeným.

§ 5. Tento zákon nabude platnosti současně s novým řádem trestním.“

Z literatury srov. zvl. FR. STORCH, op. cit., str. 177 a d.

kteřá ze sněmoven vyslovila pro zrušení vládních opatření, musela být tato ihned odvolána. Tyto dvě dodatečné podmínky, dobrozdání Nejvyššího soudu o tom, že skutečně nastaly podmínky vyžadující zastavení činnosti porot a formální souhlas parlamentu, zakrývaly jen chatrně neo-malenou plnou moc vlády zakotvenou v § 1 tohoto zákona. Pro případ zastavení činnosti porot nastupoval pak výkon soudnictví jako v těch případech, které nebyly projednávány před porotními soudy. Pokud šlo o trestný čin, na který byl stanoven trest smrti, nebo trest odnětí svobody vyšší než pětiletý žalář, probíhalo přeličení před šestičlenným senátem soudců z povolání.

Ač vývoj porot a jejich uplatnění v soudním procesu bylo v rakouských poměrech více než problematické, stála přece rakouská oficiální věda ještě v druhé polovině 19. století na stanovisku, vyzvedávajícím jejich údajně demokratické rysy. Těžko dnes říci, zda v tom byla setrvačnost, ostentativní loyality, objektivismus či nezbytnost, pro kterou v polovičaté rakouské ústavnosti i okleštěné poroty měly pro buržoazii takový význam. V každém případě teze o účelnosti a nutnosti porot a jejich významu obsahovalo i obsáhlé reprezentativní syntetické dílo FR. STORCHA, Rakouské řízení trestní.⁶⁾

Mezi přednostmi porot vyzvedá Storch především prvek nezávislosti „soudců laických na moci vládní“, přičemž nadhazuje, stejně jako ostatní rakouští kriminalisté, myšlenku, že u soudců z povolání vedle snahy o oficiální stanovisko vlády hrozí i nebezpečí, že by prosazovali zájmy jedné politické strany. V tomto názoru se zcela zřejmě projevuje obava buržoazie z možného zneužití soudního aparátu k vyřizování vzájemných účtů mezi jednotlivými skupinami vládnoucími ve státě. V rakouských poměrech, komplikovaných nadto silnými přežitky feudálními, toto nebezpečí zvyšovaly i rozpory národnostní. Autor se dále hlásí k požadavku, který považujeme z hlediska buržoazního hodnocení porot snad za nejvýstižnější. Podle něho nestačí „v lidu“ udržovat víru v právo a spravedlnost jen spravedlivým rozhodováním soudců, ale je nezbytné, „aby obyvatelstvo ve spravedlnost rozsudků těchto věřilo.“ A tak tedy vidíme, že hlavní účel porotních soudů vidí buržoazní věda v tom, že jejich prostřednictvím se vzbuzuje v lidových masách víra a iluze o spravedlnosti buržoazní justice. Kromě těchto důvodů, převážně politické povahy, uvádí Storch samozřejmě i důvody právní, pro které je třeba poroty vyzvedávat. Tvrdí, že při rozhodování před porotním soudem nemůže být pro zločin uznán vinným nikdo, o jehož vině nenabyl určitý počet „svobodných, nezávislých“ občanů přesvědčení, ač ovšem konstatuje i časté omyly, ke kterým při výrocích porot dochází. Přechází při tom skutečnost, že z účasti v poro-

⁶⁾ STORCH op. cit., str. 183—189.

tách byla převážná část obyvatelstva vyloučena a že příslušníci dělnické třídy nemohli v nich vůbec zasedat.⁷⁾ To vyplývalo jasně ze znění rakouského zákona o vytváření (zdělávání) porotčích seznamů z 23. V. 1873 č. 121 ř. z., podle jehož § 1 se povolávaly „k úřadu porotčímu... jen osoby mužské..., které platí kromě případů zákonem vyměřených ročně alespoň 10 zl. a v místech, v nichž to jest více než 30.000 obyvatelů alespoň 20 zl. přímých daní bez přírážky...“ Podobně jako k výkonu volebního práva připouštěli se tedy i do porot jen příslušníci buržoazie a samozřejmě i inteligence (ti nemuseli prokazovat svoji majetnost). Jen stěží můžeme proto dnes pochopit, jak tyto zjevně negativní rysy porotních soudů mohly být skrývány pod falešné požadavky dostatečné inteligence, samostatnosti a nezávislosti úsudku porotce. STORCH tvrdí, že tyto předpoklady mají jen příslušníci majetných vrstev. Zárukou těchto vlastností je podle něho „...zabezpečené postavení hmotné, jehož přibližným měřítkem jest velikost placených přímých daní. Zabezpečeného postavení hmotného jest kromě toho i proto třeba, že úřad porotčí jest úřadem čestným, jehož vykonávání děje se zdarma... Ono konečně poskytujíc prostředků k vyššímu vzdělání, jakousi měrou zabezpečuje i stupeň požadované inteligence“.⁸⁾

A tak tedy porotní soudy v představách zákonodárců i právních teoretiků měly být nástrojem v rukou vládnoucích tříd k pěstování iluzí o spravedlnosti buržoazní justice.

II.

Podrobnější rozbor rakouské soudní praxe ukazuje, že charakter zákona č. 120/1873, který podkopával tak významným způsobem demokratické základy buržoazního soudnictví, se nejostřeji projevil při opatřeních proti revolučnímu dělnickému hnutí, kdy byla také třídní podstata porotních soudů a buržoazní justice vůbec otevřeně přiznána i nejvyššími představiteli rakouského státu.

Chceme-li proto útok rakouské vlády proti porotním soudům vylíčit v jeho nejtypičtějších formách, musíme zkoumat především 80. léta, jež jsou charakterisována ostrým kursem rakouské vlády proti dělnickému hnutí. Soudům jako nejdůležitějším nástrojům třídní represe muselo se dostat nejvýznamnějšího místa při útoku proti rakouské sociálně demokratické straně.⁹⁾

⁷⁾ K tomu srov. i Lenin, spisy 18., str. 302—304.

⁸⁾ FR. STORCH op. cit. str. 183.

⁹⁾ K persekuci rakouského dělnického hnutí v 80. letech, srov. zvl. literaturu memoárovou, z které uvádíme jen významnější práce: LADISLAV ZÁPOTOCKÝ, Naše začátky, Příspěvky k dějinám KSČ, 2, 1958, březen.

JOSEF REZLER a dcera, Ze života průkopníků sociální demokracie, Průkopníci socialismu u nás, Praha 1952.

JOS. HYBEŠ, Radikální taktika z dob II. rozkolu v hnutí soc. demokratickém v Rakousku z let 80tých, Brno, vl. nákl. 1900. Jos. Hybeš, Tajné spolčování. Úryvky

Akce proti porotám byla součástí celkového útoku Taaffeho vlády proti dělnickému hnutí. Persekuce dělnického hnutí v Rakousku byla v Rakousku vyvolána především masovým růstem vlivu sociálně demokratické strany, proti kterému již od konce 70. let státní aparát Předlitavska podnikal řadu zatím marných protiopatření. Záminku k otevřenému teroristickému zákroku proti dělnickému hnutí poskytly vládě extremistické akce Mostových přívrženců, které se vystupňovaly zvláště koncem r. 1883 a v lednu 1884, kdy v Německu i Rakousku došlo k řadě atentátů na policejní úředníky a majetné příslušníky buržoazie.¹⁰⁾ Prvé stadium persekuce byla založeno na využití mimořádných opatření, která mohla rakouská vláda vyhlásit na základě zákona č. 142/1869 ř. z. Tento zákon umožňoval vládě zrušit po určitou dobu a pro určité místo některé ze základních občanských práv, a to v případě války, před zahájením válečných akcí, v případě vnitřních nepokojů „jakož i tehdy, když se v rozsáhlé míře objevují velezrádné nebo jinak ústavu ohrožující nebo osobní bezpečnost nebezpečné rejdy.“ Ruku v ruce s omezením občanských svobod šlo pak i zastavení činnosti porotních soudů, neboť situace se zdála členům vlády příliš vážnou, než aby mohla riskovat pro zachování iluze spravedlnosti, že se jí vymkne z rukou.

Pod bezprostředním dojmem atentátů sešla se 27. 1. 1884 ministerská rada, aby se poradila o „opatřeních proti socialistům a anarchistům.“¹¹⁾

z bojů české sociální demokracie s policií v prvních dobách našeho hnutí prodělaných Zvl. otisk Rovnosti, Brno, vl. nákl. 1900.

JOS. HYBEŠ, Zničme sociální demokraty, Vídeň, I. Lidová knihovna, bez udání roku vydání.

JOS. HYBEŠ, Křížová cesta socialismu, Sociálně politický věstník, 1920.

JOS. HYBEŠ, Četnická inkvisice v Rakousku, Praha 1902.

JOS. STEINER, Utrpení sociální demokracie československé a postup strany v Rakousku, Praha 1908.

B. ŠMERAL, Proti-socialistický rozsudek z 80. let, Právo lidu, březen 1908.

GUSTAV HABRMAN, Z mého života, Praha 1914.

Z ostatní literatury týká se tohoto úseku dějin dělnického hnutí zvl. práce:

L. BRÜGEL, Geschichte der österreichischen Sozialdemokratie, III., Vídeň 1922.

JUL. DEUTSCH, Geschichte der deutsch-österreichischen Arbeiterbewegung, Vídeň 1919.

ZD. TOBOLKA, Československá strana sociálně-demokratická v letech 1878—1884, Praha, II.

ZD. TOBOLKA, Československá strana sociálně-demokratická v letech 1884—1889, tamtéž, III.

ARN. KLÍMA, Počátky českého dělnického hnutí, Praha 1949.

J. PURŠ, Na cestě od Neudorfu k Marcheggu, ČsČH, VIII, 1960, str. 904—921.

J. MĚCHÝŘ, K podstatě sporů v našem dělnickém hnutí v osmdesátých letech minulého století, Acta Univ. Carolina, Philos.—Historica, 1, str. 5—21.

ZD. ŠOLLE, Příspěvek k dějinám dělnického hnutí v Čechách v letech 1878 až 1882, Praha 1960.

ZD. ŠOLLE, Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století, Praha 1960.

IVAN DUBSKÝ, Pronikání marxismu do českých zemí, Praha 1963; k tomu viz rovněž IVAN DUBSKÝ, K problematice pronikání marxismu do našich zemí, Filosofický časopis, roč. 1956, str. 811—842.

¹⁰⁾ K atentátům a jejich pachatelům i ohlasu srov. zvl. L. BRÜGEL, op. cit. III, str. 312 a d.

¹¹⁾ Tamtéž, str. 324.

Základem jednání ministerské rady byl materiál, který připravila zvláštní komise jmenovaná Taaffem jako ministrem vnitra. Zasedali v ní místodržící Dolních Rakous, zástupce ministerstva spravedlnosti, vídeňský policejní ředitel a státní nadvládní, za předsednictví sekčního šéfa ministerstva vnitra. Vzhledem k tomu, že zároveň vedle vyhlášení mimořádných opatření uvažovala vláda i o zastavení porotních soudů, obrátila se vláda s dotazem resp. se žádostí o dobrozdání na nejvyšší soudní a kasační dvůr, zda jsou splněny předpoklady zákona o zastavení činnosti porot. Nejvyšší soud ve své odpovědi sice nepotvrdil *nutnost* zastavení činnosti porot, ale vyslovil se v tom smyslu, že zákonné předpoklady jsou splněny.¹²⁾

Rakouské vládě se nabízela možnost využít pro svá represivní opatření „bohatých“ zkušenosti bismarckovského Německa, zvl. pověstného zákona proti anarchistům,¹³⁾ avšak právě politika vlády v dělnické otázce znovu ukázala na rozdílnost situace v obou zemích. Rakouská vláda se neodvážila zatím vystoupit s protisocialistickým zákonem a ministerská rada na svém zasedání byla nucena konstatovat, že vydání socialistického zákona podle německého vzoru by se setkalo s „principiálními obtížemi“ a „že ostatně mnohé z obsahu německého zákona proti socialistům obsahuje výjimečný zákon.“¹⁴⁾ Ministerská rada pak hladce přijala jednotlivá ustanovení výjimečných opatření.¹⁵⁾ S touto koncepcí a postupem vlády byl

¹²⁾ Tamtéž, str. 329—330.

¹³⁾ Z naší literatury k tomu srov. zvl. práci K. LITSCHÉ, Bismarckův zákon proti socialistům, Univ. Carolina, Iuridica, vol. 3, No. 1, str. 1—31, ve které je podán právněhistorický rozbor zákona.

¹⁴⁾ L. BRÜGEL op. cit., str. 324.

¹⁵⁾ Nařízení byla uveřejněna pod č. 15 a 16/1884 ř. z.:

15.

Nařízení veškerého ministerstva ze dne 30. ledna 1884, jímž dle zákona ze dne 5. května 1869 (Z. Ř. č. 66) zavádějí se výjimečná opatření pro obvody soudních dvorů ve Vídni, Korneuburce a Vídeňském Novém Městě.

Dle zákona ze dne 5. května 1869. (Z. Ř. č. 66) na základě usnesení veškerým ministerstvem dne 27. ledna 1884 učiněného a Nejvýše schváleného suspendovány jsou dočasně předpisy článku 8., 9., 10., 12. a 13. základního zákona státního o všeobecných právech občanů státních ze dne 21. prosince 1867. (Z. Ř. č. 142) pro obvody soudních dvorů ve Vídni, Korneuburce a Vídeňském Novém Městě s následujícím obmezením.

Hledíc k účinkům této suspense platí tyto předpisy zákona ze dne 5. května 1869 — (Z. Ř. č. 66), a to:

1. předpis § 3., lit. a) a c);
 2. předpis § 4.;
 3. předpis § 5., avšak jen vzhledem k listům, které jsou podezřelými, že slouží piklům, které ohrožují veřejnou bezpečnost a společenský pořádek;
 4. předpis § 6., lit. a) a b);
 5. předpis § 7., lit. a), avšak jen vzhledem k tiskopisům, ohrožujícím veřejnou bezpečnost a společenský pořádek,
- pak § 9. zákona ze dne 5. května 1869 (Z. Ř. č. 66), pokud jde o trestání přestupků proti předpisům tam uvedeným a proti nařízením dle § 8. dotčeného zákona vydaným.

Toto nařízení nabývá moci dnem svého vyhlášení.

16.

Nařízení veškerého ministerstva ze dne 30. ledna 1884, jímž se zastavuje působnost porotních soudů v obvodě soudního dvoru vídeňského a korneuburského v Dolních Rakousích.

srozuměn i císař, o jehož souhlasu informoval vládu ministerský předseda.

Mimořádná opatření vlády vyhlášená 30. ledna 1884 se vztahovala na soudní obvody Vídeň, Korneuburg a Vídeňské Nové Město. Přinášela suspensi občanských práv zaručujících osobní svobodu, svobodu domovní, právo listovního tajemství, právo shromažďovací a spolkové a svobodu projevu. To tedy znamenalo uplatnění § 3 odst. a—c (zák. č. 66/1869 ř. z.), §§ 4, 6 lit. a) b) a § 7 lit. a.¹⁶⁾ Pro Vídeň a Korneuburg byla rovněž zastavena činnost porotních soudů. Mimořádná nařízení vlády — tzv. veškerého ministerstva byla pak hned 31. ledna 1884 předložena poslanecké sněmovně říšské rady. Po bouřlivé debatě v poslanecké sněmovně, ve které byla vláda a rakouský právní řád podrobeny ostré kritice oposice, obávající se, že se po potlačení sociálně demokratické strany obrátí vláda proti liberální buržoazii, byla mimořádná opatření vlády schválena většinou

Dle § 1. zákona ze dne 23. května 1873. (Z. Ř. č. 120) vidí se naříditi veškerému ministerstvu po slyšení nejvyššího dvoru soudního:

Působnost porotních soudů zastavuje se ode dne, kterého toto nařízení jest vyhlášeno, až včetně do 31. prosince 1884 pro obvod soudního dvoru vídeňského a korneuburského v korunní zemi Dolních Rakousích vzhledem k těmto zločinům a přečinům, které jich soudní moci jsou přiděleny a uvedeny v VI. článku úvodního zákona k trestnímu řádu ze dne 23. května 1873 (Z. Ř. č. 119), a to vzhledem k:

- zločinům a přečinům spáchaným obsahem tiskopisu, pokud nejsou předmětem žaloby soukromé (lit. A);
- velezradě (lit. B, čís. 1.);
- rušení veřejného pokoje (lit. B, čís. 2);
- pozdvížení a zbouření (lit. B, čís. 3);
- veřejnému násilí (lit. B, čís. 4., lit. a, b, c);
- falšování veřejných papírů úvěrních (lit. B, čís. 6);
- falšování mince (lit. B, čís. 7);
- rušení náboženství (lit. B, čís. 8);
- vraždě a zabiti [pokud nejde o zločin zavraždění dítěte (§ 139 trestního zákoníka), lit. B, čís. 12];
- těžkému uškození na těle (lit. B, čís. 15);
- žhářství (lit. B, čís. 17.);
- krádeži (lit. B, čís. 18);
- loupeži (lit. B, čís. 20);
- utržení na cti (lit. B, čís. 22);
- nadržování zločincům (lit. B, čís. 23);
- zlehčování úředních nařízení a pobuřování (lit. B, čís. 24);
- popuzování k zášti (lit. B, čís. 25).

¹⁶⁾ Srov. § 3 zákona ze dne 5. května 1869, č. 66 ř. z.: „Suspense čl. 8 základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z. má ten účinek

- a) že lhůta v § 4. zákona ze dne 27. října 1862 č. 87 ř. z. na čtyřicet osm hodin pro ten případ ustanovená, když orgánové veřejné moci bez soudcovského rozkazu zatkli některou osobu pro podezření z nějakého trestního činu, rozšiřuje se na osm dní;
- b) že osoby, které zatčeny byly pro některý z činů trestných v dodatku tohoto zákona naznačených za jistotu nebo rukojemství propuštěny býti nemohou (§ 7.—10. zákona ze dne 27. října 1862 č. 87 ř. z.).
- c) že osoby, které veřejný pořádek ohrožují, mohou býti úřadem bezpečnostním vypovězeny z okršku suspense nebo z některého místa tohoto okršku, pokud nejsou do tohoto místa neb okršku příslušnými; dále, že osoby, které do některého místa tohoto okršku příslušejí, úřadem policejním poukázány býti mohou, aby bez úředního povolení místa tohoto neopouštěly.“

hlasů 15. II. 1884 a zároveň schválena zpráva o vládních opatřeních, kterými byla zastavena činnost porotních soudů. Vláda si pro diskusi ve sněmovně připravila dobře veřejné mínění, zpracované provládním listy. K zastrašení veřejnosti a zdůvodnění vládních opatření sloužila i vystoupení členů vlády a mluvčích většiny v parlamentě.

V rakouském měšťákoví měl být vytvořen strach o jeho život a co více, o jeho posvátný majetek. Jak jinak mohla vyznít slova ministerského předsedy Taaffeho, který v rozpravě tvrdil, že cílem vlády je „...chránit pokojné občany před anarchií, před vraždami, žhářstvím a ohrožením jejich osobní bezpečnosti.“¹⁷⁾ Podobně muselo vyznít i prohlášení mluvčího vládní většiny Hohenwarta, který ujišťoval ve své řeči, že vláda sleduje ochranu „mimořádně vysokých hodnot... života a vlastnictví řádných občanů... a řádných dělníků.“¹⁸⁾ Z anarchistů a tím ale i ze socialistů — sociálních demokratů — byl tedy v očích říšské rady i rakouské veřejnosti učiněn spolek zločinců nešťtících se nejhorších zločinů. Avšak ministerský předseda strašil sněmovnu, že „vláda přesto nevěří, že socialismus se těmito ustanoveními vyléčí.“ A sliboval další nutná opatření, na kterých prý již vláda pracuje.¹⁹⁾

Vláda se mohla záhy pochlubit prvními „úspěchy“ mimořádných opatření. Taaffe konstatoval již při jednání v říšské radě, že v době od 30. I. 1884 do 17. 2. 1884 bylo z Vídně 238 osob podezřelých z účasti na činnosti anarchistů vypovězeno, nebo pokud měli domovské právo, bylo jim zakázáno opustit místo bydliště bez úředního povolení. Z těchto osob bylo 215 rakouských občanů, 23 cizinců, kteří byli vypovězeni. Opatření vlády postihla sociálně demokratické organizace skutečně velmi těžce: stranický tisk byl likvidován a funkcionáři většinou vypovězeni. Z Vídně byli mezi ostatními vypovězeni i Hybeš a Pecka, postižena byla redakce Dělnických listů, které byly úředně zastaveny, stejně jako časopis Zukunft. Avšak persekuce se zdaleka neomezila jen na radikály, ale postihla celé sociálně demokratické hnutí, které bylo ochromeno a rozbito. Tajné organizace radikálů na opatření vlády neodpověděly „revolucí, nýbrž zděšením, tajná organizace... osvědčila se býti nedostatečnou a romanticky zveličovanou, prostředky její... slabé a prázdné.“²⁰⁾ K těmto důsledkům je třeba ještě dodat, že vypovězení členové strany vídeňských okresů nesli si s sebou Kainovo znamení. Při každém případném pozdějším soudním řízení jim toto vypo-

¹⁷⁾ Srov. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VI. Band, 315—338, str. 11523.

¹⁸⁾ Tamtéž, str. 11523.

¹⁹⁾ Tamtéž, str. 11522 „Die Regierung ist aber durchaus nicht des Glaubens, dass sie mit diesen Bestimmungen den Socialismus heilen wird. Dazu sind ganz andere Mittel nothwendig, und die Regierung beschäftigt sich sehr mit der Arbeiterfrage und Allem, was darum und daran hängt.“

²⁰⁾ Zd. Tobolka, Sborník věnovaný dějinám dělnického hnutí a socialismu, II., str. 22—23.

vězení bylo vytýkáno a považováno za důkaz jejich socialistického smýšlení a členství v sociálně demokratické straně.²¹⁾ V projevu ministerského předsedy Taaffeho v parlamentě byl proklamován vlastně další postup rakouské vlády proti dělnickému hnutí. Těžiště persekuce se přeneslo do soudní represe, která měla být prohloubena zákonem proti socialistům, o jehož vydání jednala vláda již záhy po vyhlášení mimořádných opatření — 23. května 1884.²²⁾ O přijetí zákona proti socialistům se zasazoval nejvíce vedle ministerského předsedy i ministr spravedlnosti Pražák. Vláda pak 20. 1. 1885 předložila sněmovně návrh zákona, kterým se měla vydat ustanovení proti obecně nebezpečným socialistickým snahám a návrh zákona proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin. Dosavadní výsledky mimořádných opatření, které vláda předložila, měly zdůvodnit skutečnost, že přes veškerou snahu vlády a policie se socialismus dále šíří a je dosavadními prostředky nezvládnutelný.²³⁾ Znovu byla uváděna čísla, která měla toto tvrzení vlády podpořit: od r. 1879 do r. 1884 bylo v tiskových věcech před pražským zemským soudem zavedeno objektivní řízení trestní proti 693 tiskopisům (235 domácím a 458 zahraničním) a u ostatních soudů v Čechách proti 117 tiskopisům. Zároveň bylo jen před pražským zemským trestním soudem, nepočítaje v to účastníky velkých procesů pro břevnovský sjezd a účast na tajném sjezdu v Malých Holešovičkách, v době od roku 1878 do r. 1884 zavedeno pro socialistické snahy trestní řízení proti 729 obžalovaným.²⁴⁾ Snaha prosadit zákon byla tedy ve skutečnosti opět přiznáním neúčinnosti mimořádných opatření a ať to vláda myslela sebepokrytečtěji, i její slabosti jak vůči dělnické třídě, tak i vůči opozici v parlamentě. K vlastní debatě přistoupil parlament až v r. 1886. V generální debatě k návrhu zákona došlo znovu k ostré výměně názorů na politiku vlády vůči dělnické třídě, k zevrubnému — z hlediska buržoazních poslanců ovšem — zkoumání sociální otázky. Podobně jako v celé řadě jiných otázek, i tu za halasně proklamovanou oposičností a sympatiemi buržoazie k dělnické třídě se skrývaly především její nejvlastnější zájmy. Liberální buržoazie, bráníc poroty proti konservativní vládě, bránila zároveň své takřka jediné záruky kontroly nad výkonem soudnictví.²⁵⁾ Předáci české buržoazie nemohli přitom jistě ani zapomenout na dobré služby, které poroty prokázaly českým žurnalistům v době vypjatého boje o česko-rakouské vyrovnání. V diskusi šlo tedy vlastně jen o to, čemu dá buržoazie přednost — zárukám svých svobod, nebo společným zájmům všech vládnoucích vrstev, potlačení

²¹⁾ Srov. např. ZST, C 33/1885, rozsudek nad Jos. Bělským pro tajné spolčování.

²²⁾ Viz L. Brügel, op. cit., str. 337.

²³⁾ Tamtéž, str. 356, důvodová zpráva vlády k zákonu proti socialistům.

²⁴⁾ L. Brügel, op. cit., str. 355.

²⁵⁾ K této úloze porot srov. zvl. Engels, Konstituční otázka v německé socialistické literatuře „Buržoazie potřebuje v procesech pak kromě toho ještě porotce, stálou to kontrolu soudnictví zástupci buržoazie.“ Marx-Engels, Spisy, sv. V, str. 532—533, rus. vyd.

dělnického hnutí. Z mnohých projevů zaznívalo nadto i přesvědčení, že nelze natrvalo odnímat dělnické třídě politická práva a že bude nutné — chtě nechtě — připustit její zástupce i do parlamentu.

Hlavní tón diskuse byl dán projevem mladočeského představitele dr. Ed. Grégra, který první vystoupil v debatě proti vládnímu návrhu.²⁶⁾ Jeho projev obsahoval vedle řady demagogických rysů i pozoruhodně strážlivé zhodnocení situace. Proklamoval sice „přirozené právo každého člověka, „morální pojem bratrství“, ale kritizoval také současné uspořádání společnosti jako neuspokojivé, dokazoval, že je to právě bída dělnické třídy, která plodí anarchismus. Jeho pojetí socialismu, který odlišuje od anarchismu, bylo ostatně povážlivě široké — za socialistu považuje každého, kdo chce zlepšit dosavadní stav společnosti. „Kdo má pevnou vůli na zlepšení tohoto stavu společnosti, ten je do jisté míry socialistou a takoví socialisté, pánové, jsme my všichni — možno říci, že ke cti lidstva — a máme za povinnost býti takovými.“²⁷⁾ Avšak přes toto své „pojetí“ dovedl pochopit, že socialismus je také boj nových idejí proti starému společenskému pořádku a že proto nelze proti socialismu bojovat jen policií, ale i zlepšením hospodářského postavení proletariátu. Jeho prostředek k boji proti anarchismu zněl: „Opakuji, chléb a opět chléb a zavřeli jste anarchismus pod silnější závoru, než kdybyste za každého občana státu postavili jednoho strážníka.“²⁸⁾ Viděl v anarchismu nebezpečí pro stát a společnost a doporučoval, aby proti němu byla vytvořena mezinárodní solidarita buržoazie. V tomto ohledu se ovšem Grégrovo stanovisko ničím nelišilo od názorů pražského policejního ředitele. Chápal ovšem, že dělnické třídě nelze zamezit přístup do parlamentu a žádal zavedení všeobecného volebního práva.

Podrobný právní rozklad a zdůvodnění vládních opatření podal Dr. Zucker, pozdější profesor trestního práva právnické fakulty v Praze. Ve svém úsilí zdůvodnit vládní návrh se dostával do nepříjemných rozporů a chtě nechtě musel konstatovat buržoazní třídní podstatu porotních soudů. Jeho projev odstranil tak poslední iluze o nadstranickosti buržoazní justice. Zucker zdůvodňoval zvláště potřebu zastavení činnosti porotních soudů určitých obvodů na určitý čas a pro určité vrstvy lidí, tj. pro anarchisty a snažil se dokázat, že porota by mohla při posuzování akcí anarchistů být předem zastrašena jejich terorismem. Na druhé straně zase však tvrdil, že porota by mohla být na anarchisty příliš přísná, vzhledem k svému třídnímu složení. Dokazoval, že porota je složena z příslušníků buržoazie, a že by anarchisté mohli pak právem říkat: „Buržoazie mne

²⁶⁾ Stenographische Protokolle, IX. Session, III. Band, Wien 1886, str. 2881—2886.

²⁷⁾ Tamtéž, str. 2882.

²⁸⁾ Tamtéž, str. 2884.

odsoudila!“²⁹⁾ Přestože jeho přiznání třídního složení porot je svou autentičností velmi cenné, nelze s jeho dalšími názory souhlasit. Z buržoazního charakteru porot vyvodil totiž závěr, že soudce, ačkoliv i on je příslušník buržoazie a reprezentant buržoazního státu, nebude mít v očích anarchistů a dělnické třídy toto buržoazní odium. To bylo buď pokrytectví, nebo naivita. V každém případě však způsob, jakým otázku boje proti anarchistům a tím i proti socialistům postavil, tj. jako boje třídního a jako represivního opatření buržoazie, byl velmi otevřený a bez skrupulí odhalil celou otázku v její nahotě. Nezapíraný vliv německého zákona proti socialistům na vládní návrh zákona projevil se i v Zuckerově projevu, ve kterém poukazoval na německou právní úpravu, podle které „anarchistické delikty“, zvl. §§ 80, 82 a 88 německého trestního zákona, přísluší rozhodovat nikoliv porotním soudům, ale Říšskému soudu v Lipsku, tedy soudcům z povolání.

V projevu Dr. Zuckera objevila se poprvé i otázka, jak dlouho by měl navrhovaný zákon platit. Původní vládní návrh na pětiletou platnost zákona narazil na odpor již při jednání ve výborech a opozice trvala na dvouleté době platnosti. Zucker se samozřejmě snažil dokázat, že je třeba delšího trvání, avšak nakonec se vláda přece jen musela spokojit s dobou dvou let.

Snaha opozice rozlišovat mezi socialisty a anarchisty vedla u některých řečníků k požadavku, aby název zákona a slova „takové socialistické snahy“ a „obecně nebezpečné socialistické snahy“ byly nahrazeny slovy „anarchistické snahy“.³⁰⁾ Tento požadavek nebyl zdaleka jen formální, ale byl namířen proti možnosti extensivního výkladu zákona, který by pak mohl postihnout jakékoliv politické hnutí dělnické třídy. Skutečnost, že opozice prosadila svůj návrh, je třeba hodnotit jako významné omezení vládního návrhu.

Závěrem bouřlivého jednání v poslanecké sněmovně bylo pak přijetí pozměněného vládního návrhu 10. července 1886 většinou hlasů říšské rady. Pro návrh hlasovalo 186 poslanců, proti 46 při značné abstenci.³¹⁾

Ve své konečné podobě se nazýval zákon č. 98/1886 ř. z. zákonem, „...jímž vydávají se ustanovení o soudnictví ve věcech trestních, které zakládají se na snahách anarchistických.“ Dle jeho § 1 byla vyloučena příslušnost porotních soudů pro trestné činy zakládající se „na snahách anarchistických k násilnému převratu dosavadního státního nebo společenského řádu směřujících.“ Jestliže by v průběhu přeličení nebyly prokázány předpoklady vyloučení příslušného soudu porotního, muselo proběhnout nové

²⁹⁾ Tamtéž, str. 2888: „...Ich möchte nicht wünschen, dass der sogenannte Anarchist, nachdem die Geschwornen ein Schuldurteil nach ihrem Gewissen und nach ihrer Ueberzeugung gefällt haben, sage: die Bourgeoisie hat mich verurteilt!“

³⁰⁾ Tamtéž, str. 2886.

³¹⁾ Stenographische Protokolle, tamtéž, str. 3000.

přelíčení před porotou. Toto výjimečné opatření mělo platit jen po dva roky.³²⁾

Obávala se tedy vláda ponechávat rozhodování o vině dělníků obžalovaných z politických deliktů porotám proto, že byly příliš mírné, že sympatisovaly s dělníky, nebo proto, že se obávala, aby se nestaly nástrojem třídní msty? Máme za to, že rozhodující tu byla skutečnost, že porotní soudy nebyly ochotny poslouchat vládní argumenty o nebezpečnosti sociální demokracie, ať již ze strachu před možnými odvetnými akcemi (tady se soustavné zastrašování vládě nevyplatilo), nebo prostě proto, že si členové porot, příslušníci maloburžoazie, nemohli dovolit manifestovat své nepřátelské stanovisko k dělnické třídě přímo z důvodů existenčních. V každém případě mohlo zamýšlené zostření soudní represe, spočívající mimo jiné i v „obratném“ využívání možností daných trestním zákonem, být prováděno jen soudci z povolání, kteří přese všechnu proklamovanou nezávislost a nesaditelnost byli úředníky „císařského státu“, jejichž kariéra byla založena na loyaltě k vládě.

I když nakonec vládě ze zákona proti socialistům toho mnoho nezbylo, a prosadila tedy jen opatření proti anarchistům — a to v době, kdy se od nich sociálně demokratické hnutí již v podstatě distancovalo a kdy byl již v posledním stadiu proces opětného sjednocení strany, radikálů i umírněných, měla přece diskuse o porotách a jejich třídní podstatě v rakouském parlamentě veliký význam a přispěla nepochybně i k formování poznání o třídní podstatě buržoazní spravedlnosti v dělnickém hnutí. Legalizace strany po brněnském sjezdu v r. 1887 a hainfeldském v r. 1888—1889 pak

³²⁾ Srov. zák. č. 98/1886 ř. z.

„Zákon, daný dne 25. června 1886, jímž vydávají se ustanovení o soudnictví ve věcech trestních, které zakládají se na snahách anarchistických.

S přisvědčením obojí sněmovny Mé říšské rady vidí Mi se naříditi takto:

§ 1.

Hlavní přelíčení o žalobě pro trestní čin, jenž dle platných zákonů přidělen jest soudu porotnímu nepřisluší tenkrátě před soud porotní, když trestní čin zakládá se na snahách anarchistických, k násilnému převratu dosavadního státního nebo společenského řádu směřujících.

V této případnosti platí ustanovení §§ 3. a 4. zákona, daného dně 23. května 1873. (Z. Ř. č. 120) o dočasném zastavení soudů porotních, a žalobce má k tomu konci učiniti vhodný návrh podle § 207., č. 4. tr. ř. Proti tomuto návrhu obžalovaný má právo námitek podle druhého odstavce § 208 tr. ř.

Pokládá-li soudní dvůr při poradě po skončeném přelíčení konané, že není dokázáno, že by trestný čin zakládal se na snahách anarchistických, k násilnému převratu dosavadního státního nebo společenského řádu směřujících, tedy vysloví svou nepříslušnost a pro další platí ustanovení § 261 tr. ř.

§ 2.

Tento zákon platiti bude po dvě léta.

§ 3.

Mému ministrovi práv jest uloženo, aby jej ve skutek uvedl.
V Schönbrunně, dne 25. června 1886.“

ukázala zbytečnost dalších podobných zákonných opatření. Vývoj dělnického hnutí šel dále přes tyto persekční metody, které se ukázaly v praxi nakonec neúčinné. Ať však již účinnost vládních opatření a zákona proti socialistům byla jakákoliv, zůstává faktem, že jeden z hlavních sloupů buržoazního pojetí soudnictví byl nemilosrdně stržen, a to v jejím nejvlastnějším zájmu. Nadále již nebylo možno očekávat od porot, že budou tvořit kulisu nadtřídní spravedlnosti, pro kterou je vychvalovala i buržoazní právní věda.

Vláda pak i nadále sledovala důsledně politiku soudní represe proti dělnické třídě. Když se jí v r. 1888 nepodařilo prosadit další platnost zákona, zastavila znovu 1. srpna 1888 činnost porotních soudů prakticky ve všech průmyslových střediscích říše. V Čechách tak byla postižena Praha, Most, Jičín, Mladá Boleslav, Liberec a na Moravě Brno, Olomouc a Nový Jičín.³³⁾ Avšak rakouská justice nemohla už zastavit další historický vývoj. Marnost tohoto úsilí doznal o několik let později i sám ministerský předseda Taaffe. Neúspěch jeho politiky vůči dělnické třídě byl vlastně bezprostřední příčinou jeho pádu.

Резюме

Автор рассматривает в этой статье вопрос о роли судов присяжных заседателей в буржуазной судебной системе Австрии в 19 веке.

На основе анализа австрийского законодательства автор приходит к выводу, что суды присяжных заседателей в период революционного подъема буржуазии после 1848 г. явились тем прогрессивным началом, которое помогало ломать устаревшие принципы феодальной абсолютистской судебной системы. Участием в суде присяжных заседателей буржуазия создавала гарантию контроля над уголовным судопроизводством, причем австрийская буржуазная наука видела в судах присяжных заседателей главное средство для укрепления иллюзии о надклассовости буржуазной юстиции. Характерной чертой либерализации австрийской правовой системы было то, что она осуществлялась в компромиссных, половинчатых формах. Это привело к тому, что, после того как были окончательно заведены суды присяжных заседателей (после принятия конституции 1887 г.) Уголовным кодексом 1873 г., одновременно был издан закон (№ 120/1873...), который давал возможность правительству приостанавливать деятельность судов присяжных заседателей в своих политических интересах. Хотя издание этого закона было вызвано стремлением противостоять национальному движению в отдельных частях монархии, реакционный характер этого закона наиболее типично проявился в репрессивных мерах правительства Пааффа против рабочего движения в 80—х годах XIX столетия.

Чрезвычайные меры правительства от 30 января 1884 г., которые наряду с приостановлением деятельности судов присяжных заседателей в рабочих районах Вены ввели чрезвычайное положение и устранили основные гражданские сво-

³³⁾ L. BRÜGEL, op. cit., str. 355

боды, принесли рабочему движению серьезные потери, однако не привели к его уничтожению.

Поэтому центр тяжести правительственных мер переместился еще более в сферу судебных преследований. С этой целью в 1886 г. правительство внесло в парламент проект закона о судебном производстве в отношении всеобщих опасных социалистических действий, согласно которому преступления, относящиеся к таким действиям, должны были быть изъяты из подсудности обычных судов, то есть и судов присяжных заседателей. Проект закона подвергся бурному обсуждению в парламенте, где на защиту судов присяжных заседателей выступили представители либеральной буржуазии, которые защищали в этом свои гарантии в судопроизводстве. В дискуссии проявилось вообще отношение правительства и буржуазии к рабочему движению. В результате стараний правительства был издан закон об уголовном судопроизводстве, который основывался на анархистских стремлениях и сила его действия была ограничена на два года.

Обновить силу действия закона позже правительству не удалось, а сама практика его применения не была действенной, так как рабочее движение Австрии перешло на легальный путь и на путь массовой борьбы за основные классовые требования. Меры правительства и дискуссия в парламенте уничтожили последнюю иллюзию о надклассовом характере буржуазного судопроизводства и о его мнимой надклассовой справедливости.

Zusammenfassung

Die Studie befasst sich mit der Rolle der Schwurgerichte in der österreichischen bürgerlichen Gerichtsbarkeit des XIX. Jahrhunderts. Mittels einer Analyse der österreichischen Gesetzgebung können wir sagen, dass die Schwurgerichte im Zeitabschnitt des revolutionären Aufkommens des Bürgertums nach dem Jahre 1848 ein fortschrittliches Element darstellten, das die alten überlebten Grundsätze des feudalen absolutistischen Gerichtswesens zu überwinden half. Das Bürgertum bildete durch seine Teilnahme an den Schwurgerichten eigene Garantien der Kontrolle über die Durchführung der Strafgerichtsbarkeit, wobei die österreichische bürgerliche Wissenschaft in den Schwurgerichten ein Hauptmittel zur Festigung der Illusionen von der über den Klassen stehenden Gerechtigkeit der Justiz sah. Ein charakteristischer Zug der Liberalisierung der österreichischer Rechtsordnung bestand darin, dass sie durch Kompromisse und in unvollkommenen Formen verwirklicht wurde. Diese Tatsache hatte zur Folge, dass nach der definitiven Einführung der Schwurgerichte — nach der Verabschiedung der Verfassung aus dem Jahre 1867, durch die Strafordnung von 1873 auch gleichzeitig ein Gesetz publiziert wurde (Nr. 120/1873 RGS), welches der Regierung ermöglichte, im Interessen ihrer politischen Erfordernisse die Tätigkeit der Schwurgerichte einzustellen. Obwohl dieses Gesetz durch die Bestrebungen hervorgerufen wurde, den nationalen Bewegungen in den einzelnen Ländern der Monarchie entgegenzutreten, äusserte sich seine reaktionäre Art am typischsten gerade in den repressiven Massnahmen der Regierung Taaffe gegen die Arbeiterbewegung in den achtziger Jahren. Die ausserordentlichen Verfügungen der Regierung vom 30. Januar 1884, durch welche neben der Einstellung der Tätigkeit der Schwurgerichte auch der Ausnahmezustand in den Arbeitervierteln Wiens erklärt und die Grundbürgerrechte suspendiert wurden, brachte der Arbeiterbewegung zwar ernste Verluste, aber konnte ihre erwartete Vernichtung nicht bewirken.

Der Schwerpunkt der Regierungsmassnahmen wurde deshalb noch mehr auf das

Gebiet der Persekution durch die Gerichte übertragen. Zu diesem Zweck reichte die Regierung im Jahre 1886 beim Parlament einen Gesetzentwurf über die Durchführung der Gerichtsbarkeit gegen die allgemein gefährlichen sozialistischen Bemühungen ein, auf Grund dessen als solche bezeichnete Straftaten aus der Kompetenz der ordentlichen Gerichte d. h. auch der Schwurgerichte eliminiert werden sollten. Der Gesetzentwurf rief im Parlament eine stürmische Debatte hervor, in welcher zur Verteidigung der Schwurgerichte die Vertreter des liberalen Bürgertums auftraten, die in ihnen eine Garantie der Ausführung der Gerichtsbarkeit verteidigten. Zur Diskussion kam dabei auch das Verhältnis der Regierung und des Bürgertums zur Arbeiterbewegung. Das Resultat der Bemühungen der Regierung war die Erlassung eines Gesetzes über die Gerichtsbarkeit in Strafsachen, die sich auf anarchistische Bemühungen bezogen, seine Gültigkeitszeit war aber auf nur zwei Jahre beschränkt. Eine Verlängerung des Gesetzes konnte die Regierung später nicht durchsetzen und seine Applikation in der Praxis selbst zeigte sich als unwirksam, denn die Arbeiterbewegung in Oesterreich befand sich schon auf dem Wege der Legalität und des Massenkampfes für grundlegende Klassenforderungen. Die Regierungsmassnahmen und die Diskussion im Parlament beseitigten aber die letzten Illusionen über die unparteilichkeit der bürgerlichen Gerichtsbarkeit und ihre scheinbar über den Klassen stehende Gerechtigkeit.